

Utbildningsdepartementet, 103 33 Stockholm

Ert dnr: U2021/02645

Svar på betänkandet av utredningen om en tioårig grundskola (SOU 2021:33)

Umeå universitet har fått ett betänkande av utredningen om *En tioårig grundskola. -Införandet av en ny årskurs 1 i grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan.*

Lärarhögskolan har fått i uppdrag att besvara remissen. I remissarbetet har en arbetsgrupp bestående av representanter från ett antal institutioner samt Lärarhögskolans kansli ingått. Utöver nämnda arbetsgrupp har möjligheter funnits för annan personal att bidra till remissvaret.

Bakgrund

I korthet innebär förslaget att förskoleklassen upphör som egen skolform och att grundskolan¹ utökas med ett år genom en ny första årskurs. Det yttersta syftet med en sådan förändring är att stärka svenska elevers kunskapsresultat. Tanken är att det ska ske genom att ge eleverna mer undervisning utifrån grundskolans kursplaner inom den regel- och kompetensmässiga struktur som grundskolan har.

Av betänkandet framgår att det finns stora skillnader i styrningen av utbildningen i förskoleklassen² i jämförelse med grundskolan. För det första ges undervisningen i förskoleklass inte i ämnen och skolformen omfattas inte heller av några kunskapskrav, vilket alltså är fallet i samtliga årskurser i grundskolan. Förskoleklassens läroplan handlar om vad undervisningen ska innehålla och saknar kunskapskrav. För det andra omfattas inte förskoleklassen av den bestämmelse som säger att undervisningen ska vara strukturerad för att skapa förutsättningar för eleverna att uppnå kunskapsmålen. För det tredje gäller inte rätten till extra anpassningar och särskilt stöd för förskoleklassen på samma sätt som för grundskolan. Dessa tre skillnader visar sig i betänkandet vara några framträdande argument för de förändringar som föreslås.

Utredningens förslag samt Umeås universitets synpunkter

Förslaget om en tioårig grundskola innebär en rad förändringar som vid ett införande kommer att påverka det svenska skolsystemet både i stort och smått samt på kort och lång sikt. Under varje rubrik återfinns en kort sammanfattning av det förslag som Umeå universitet valt att kommentera, följt av universitetets synpunkter. I slutet av genomgången presenteras några generella reflektioner kring betänkandet i sin helhet.

Behörigheter

I betänkandet presenteras förslag på vilka behörigheter som undervisande lärare behöver för att få undervisa i nya årskurs 1. Lärare som idag enligt gällande bestämmelser är behöriga att undervisa i årskurserna 1–3 i grundskolan, men *inte* i förskoleklass, kommer att bli behöriga att undervisa i nya årskurs 1 (nuvarande förskoleklass). Förskollärare kommer däremot *inte* att få den behörigheten och kommer därför att behöva fortbildning. Ett argument för förslaget är den grundläggande princip i behörighetsförordningen som säger att lärare som är behöriga att undervisa mot exempelvis årskurs 1–3 ska vara behöriga att undervisa inom hela det stadiet, det

¹ Grundskolans motsvarande obligatoriska skolformer är grundsärskolan, sameskolan och specialskolan. För att texten ska bli läsvänlig används endast grundskolan som begrepp utan att dess motsvarande skolformer anges.

² Förskoleklass återfinns i skolformer som grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan. Med syftet att göra texten läsvänlig används endast förskoleklassen utan hänvisning till respektive skolform.

UMEÅ UNIVERSITET

vill säga lågstadiet. Samtidigt genomsyras betänkandet av att undervisningen i nya årskurs 1 ska präglas av lek och förskolepedagogik ska vara en utgångspunkt i val av arbetssätt och metoder, vilket *inte* ingår som en del i en grundlärarutbildning för nuvarande årskurs 1–3. Utredningen föreslår en övergångsperiod om fem till åtta år för att ge huvudmännen möjlighet att ställa om och säkerställa rätt behörighet hos undervisande personal.

Umeå universitet ser problem i att de lärare som idag har behörighet att undervisa i årskurserna 1–3, men *inte* i förskoleklass, per automatik blir behöriga att undervisa ett år yngre elever i nya årskurs 1. Dessa lärare har inte den utbildning som krävs för att använda de metoder och arbetssätt som enligt utredningen ska prägla undervisningen. Enligt utredningen ska lekfullhet och förskolepedagogik vara utgångspunkt för undervisningen *samtidigt* som den ska vara strukturerad och utgå från kursplaner. Vi vill därtill betona att undervisningen i nya årskurs 1 behöver vara ämnesintegrerad för att fem-sexåriga barn ska kunna tillgodogöra sig den på bästa sätt. Det är därför viktigt att överväga en fortbildning för de lärare som ska undervisa i nya årskurs 1 men som saknar behörighet att undervisa i nuvarande förskoleklass. En sådan fortbildning ökar möjligheterna att uppfylla intentionerna med en tioårig grundskola. Däremot instämmer Umeå universitet i uppfattningen om att förskollärare behöver en behörighetsgivande fortbildning för att kunna undervisa i nya årskurs 1.

Tidiga insatser och utredningar

Av betänkandet framgår att en tidigarelagd skolstart möjliggör en tidig identifiering av de svårigheter som elever uppvisar i språk och matematik. Härigenom kan skolor tidigt sätta in adekvata insatser, såsom anpassningar, extra anpassningar och särskilt stöd. Utredningen pekar också på att de elever som tidigt bedöms tillhöra grundsärskolan får en tydlig utbildningsväg och onödiga skolbyten kan undvikas. Men i vissa fall kan den utredning som behöver göras inför mottagande till grundsärskolan vara svår att genomföra på barn som är i fem-sexårsåldern, konstaterar utredningen. Utredningen föreslår därför att Skolverket ges i uppdrag att ta fram stödmaterial avseende detta.

Umeå universitet kan i vissa fall se ett värde i att tidigt identifiera elevers svårigheter inom språk och matematik, samt svårigheter bland barn som tidigt kan bedömas tillhöra grundsärskolans målgrupp. Genom att sätta in tidiga och adekvata stödinsatser ges alla elever förutsättningar att utvecklas i riktning mot utbildningens mål. Samtidigt är det viktigt att problematisera ett tidigt utpekande och urskiljande av det som eleven ännu inte lärt sig.³ Enligt förslaget kommer elever som är fem till sex år gamla att gå i nya årskurs 1. Många barn kan vid den åldern uppvisa svårigheter som med tiden kan komma att tonas ned alternativt försvinna utan att några individanpassade insatser har satts in från skolans sida. För att insatserna ska få bästa effekt för elevernas lärande på kort och lång sikt är det viktigt att överväga på vilken nivå insatserna ska sättas in; individen eller gruppen. Mot bakgrund av elevernas låga ålder förespråkar vi att insatserna i möjligaste mån ska sättas in på gruppnivå, exempelvis genom anpassningar av lärmiljön och arbetssätt. Sådana åtgärder gynnar som regel samtliga elever i klassen och minskar risken för utpekanden och avskiljande från kamrater. I de fall där individuella åtgärder bedöms vara nödvändiga för att en elev ska uppfylla kunskapskraven blir det viktigt att skolan tar ett helhetsgrepp på elevens lärande vid planering av det stöd som ska sättas in.

Från en lekfull till en formaliserad undervisning?

Införandet av en tioårig grundskola gör att de styrsystem, lagar och regler om exempelvis extra anpassningar och särskilt stöd som idag omfattar grundskolan, även kommer att omfatta nya

³ Umeå universitet ställer sig bakom uttalandet om de svårigheter som finns att genomföra utredningar på barn i fem- sexårsåldern inför mottagande till grundsärskola och ser att ett stödmaterial avseende detta behöver tas fram för ändamålet.

UMEÅ UNIVERSITET

årskurs 1. Bland annat framkommer förslag på att utöka undervisningen i nya årskurs 1 med motsvarande tre timmar per skoldag. Vidare är tanken att kursplanerna för årskursen ska formuleras utifrån att eleverna får undervisning som är anpassad efter ålder i tidig läs- och skrivinlärning samt grundläggande matematiskt tänkande. Därutöver kommer nya årskurs 1 att omfattas av bestämmelsen om att undervisningen ska vara strukturerad. Samtidigt görs i utredningen en jämförelse med Norge som för närvarande genomför en granskning om alltför starkt fokus har lagts på läsinlärning och formaliserad undervisning i den första årskursen istället för den mest ändamålsenliga undervisningen för de yngsta barnen. Utredningen betonar dock att det inte föreligger något motsatsförhållande i att eleverna ges en undervisning i enlighet med kursplaner och kunskapskrav samtidigt som den ska präglas av förskolepedagogik där leken ges stor plats.

Umeå universitet ser att det finns en motsättning mellan undervisning i enlighet med kursplaner och kunskapskrav och förskolepedagogiken med lek som utgångspunkt. Ovan nämnda förändringar kommer sannolikt att förskjuta undervisningsuppgifterna från en lekfull och kreativ lärmiljö till en mer formaliserad sådan. Vidare behöver elevernas kunskaper de facto göras möjliga att bedöma utifrån kursplanernas mål. Vi vill därför framhålla att föreslagen förändring kan leda till ett ökat kunskapsfokus, vilket i sin tur riskerar att medföra en ökad stress hos elever och eventuellt en ökad psykisk ohälsa vilket även utredningen belyser. Den förhoppning som utredningen uttalar om att smidiga övergångar mellan skolformer och samverkan mellan personal ska kunna förhindra en sådan utveckling ser vi inte som särskilt trovärdig. För att förebygga stress och psykisk ohälsa hos elever ser vi istället att överväganden i första hand behöver göras om kursplanernas innehåll, undervisningens genomförande samt hur bedömningar av elevernas kunskapsutveckling hanteras och kommuniceras till eleverna och deras vårdnadshavare. Därtill behöver barnen få inflytande och känna meningsfullhet i lärandet. Annars riskerar många barn att redan i tidiga skolår tappa lusten och nyfikenheten att lära.

Progression i övergångar

Enligt förslaget kommer antalet övergångar att minska i och med att övergången från förskolan sker direkt till nya årskurs 1. Styrdokument som läroplaner för förskolan och grundskolan framhåller vikten av samverkan mellan de olika skolformerna för att skapa sammanhang, kontinuitet och progression i barnens utveckling och lärande. Särskilt betonas detta för barn i behov av särskilt stöd. Utredningen kommenterar att det kan finnas skäl att utveckla och förändra skrivningarna om övergångar mellan förskola och skola, ett uppdrag som Skolverket föreslås ansvara för. Som exempel för att underlätta övergångar mellan skolformerna beskrivs olika slags övergångsaktiviteter vara viktiga att genomföra.

Umeå universitet ser uteslutande positivt på att antalet övergångar mellan olika skolformer minskar, då sådana kan vara påfrestande för många barn/elever. Däremot kan förslaget innebära att övergången från förskola till nya årskurs 1 blir mer markerad i och med att verksamheterna kommer att skilja sig åt många sätt. Ett förskolebarn som börjar i nya årskurs 1 kommer sannolikt att möta en lärmiljö som är mer skollik än den som är i förskoleklass, vilket också utredningen berör. Det är naturligtvis viktigt med aktiviteter som syftar till att förbereda förskolebarnen för grundskolan. Men progressionen inom ämnena ser vi som än mer betydelsefull för att övergångar ska bli smidiga. Redan idag finns problem med att säkerställa progressionen i ämnena igenom grundskolan, även mellan nuvarande förskoleklass och årskurs 1. I svenska kan exempelvis samma läs- och skrivaktiviteter göras i nuvarande förskoleklass och årskurs 1. Vi instämmer därför i uppfattningen om att samverkan behöver ske mellan de olika skolformerna och samtidigt poängtera vikten av att säkerställa en progression inom ämnena. Som vi ser det handlar det mindre om att genomföra aktiviteter för att den nya lärmiljön ska bli bekant, än om den innehållsrika progression som behöver säkras upp inom de olika ämnena.

UMEÅ UNIVERSITET

Reflektioner kring vald tidpunkt för införandet av en tioårig grundskola

Utredningens utgångspunkt är att tydligare mål och styrning av det första skolåret ger en ökad likvärdighet och stärkt kvalitet i utbildningen och hänvisar bland annat till en kvalitetsgranskning som Skolinspektionen gjort av förskoleklassen år 2015. Den visade att undervisningen hade bristfällig struktur, då den "fria leken" getts alltför stort utrymme. Brister fanns även i planering, genomförande och uppföljning utifrån läroplanens övergripande mål för kunskaper. Efter Skolinspektionens granskning har ett flertal reformer genomförts för att förtydliga förskoleklassens uppdrag och styrning, vilket även utredningen kommenterar. År 1998 infördes förskoleklassen som en egen skolform och fick 2016 ett eget avsnitt i läroplanen. Sedan 2019 gäller Garantin för tidiga stödinsatser även för förskoleklassen. Utredningen bedömer att dessa reformer har varit till gagn för förskoleklassens verksamhet och elevernas kunskapsutveckling. Men uppenbarligen finner utredningen skäl att ytterligare styra upp verksamheten, bland annat med hänvisning till Skolinspektionens granskning från år 2015.

Umeå universitet konstaterar att förskoleklassen numera är obligatorisk, lyder under en läroplan och undervisas av legitimerade och kompetenta förskollärare. Utifrån vår erfarenhet kan vi dock se att undervisningens kvalitet varierar. I vissa fall är undervisningen redan idag väldigt uppstyrd och skollik, medan fri lek dominerar i andra fall. Men viktigt är att beakta att dessa reformer har införts *efter* Skolinspektionens granskning och har knappast hunnit få fullt genomslag på så kort tid. Någon reell utvärdering av nämnda reformer har inte heller genomförts, så mot den bakgrunden är det svårt att förstå hur en så pass omfattande förändring av grundskolan ska göra faktisk skillnad för elevernas kunskapsresultat på sikt. Även utredningen påpekar på sidan 611 att det saknas vetenskapligt stöd för att en tidigarelagd skolstart skulle förbättra elevernas resultat. Vår uppfattning är mot den bakgrunden att andra, smärre förändringar av verksamheten för att stärka likvärdigheten är att föredra. I sammanhanget är det också väl värt att påminna sig om att svenska elever de facto har haft bra kunskapsresultat, även i internationella jämförelsestudier, under perioder när grundskolan varit nioårig.

Personalplanering

Slutligen vill Umeå universitet väcka frågan om vilka effekter en tioårig grundskola kan komma att få för respektive huvudman och skolenhets personalplanering. I nuläget arbetar många förskollärare vid fritidshemmets verksamhet före och efter skoldagens början och slut. Men hur är tanken att bemanningen inom fritidshemmet ska lösas när förskollärare lämnar verksamheten? I nuläget finns även stora behov av legitimerade lärare i lågstadiet, hur stort kommer behovet av dem att bli framgent när ytterligare en årskurs ska bemannas med personal som har den kompetensen? Tillgången till legitimerade lärare i nämnda årskurser under kommande decennium ser inte särskilt ljus ut, så frågan om bemanning blir viktig inte minst utifrån detta faktum. Utredningen berör denna problematik lite kort och lämnar den med ett konstaterande att frågan är upp till arbetsmarknadens parter att hantera. Vi sätter ett hopp, men är inte fullt övertygade om att övergångsperioden om fem till åtta år kommer att vara tillräckligt för huvudmännen att lösa en eventuell problematik kring bemanning.

Remissyttrandet är fastställt av Lars-Erik Lauritz, föreståndare för Lärarhögskolan vid Umeå universitet, efter beredning och föredragning av Anna Tegström, utbildningsledare vid Lärarhögskolans kansli, Umeå universitet.

Lars-Erik Lauritz
Lärarhögskolan vid Umeå universitet